

KURZEMNIEKI BĒĢĻU GAITĀS REFERĀTA TĒZES

Kaut jau ir publicēta V. Bērziņa grāmata „Latvija pirmā pasaules kara laikā”. (Rīga, 1987), kurā visai plaši runāts arī par bēgļu vietu I pasaules kara norisēs, kā arī V. Šaldas monogrāfijas „Bēgļu laiki” Latvijā jeb kurzemnieki Vidzemē. 1915–1918” (Daugavpils, 2005) un „Latviešu bēgļi Krievijā. 1915–1922” (Daugavpils, 2007), tēma par kurzemnieku bēgļu gaitām nebūt nav izsmelta. Diemžēl pēdējo nosaukto grāmatu tapšanas laikā autoram nebija iespējas iepazīties ar Krievijas Valsts vēstures arhīva materiāliem Sanktpēterburgā. nebija iespēju pastrādāt arī Krievijas provinču arhīvos. Tur pētniekus gaida jauni avoti.

Bēgļu kustība nebija pirmā lielākā „tautas staigāšana” Latvijas teritorijā Pirmā pasaules kara laikā. Pirms tam jau 1914.gadā sākās masveida mobilizācija armijā un apmēram 40.000 Kurzemes ebreju izsūtīšana uz Krievijas iekšieni.

Bēgļu kustība sākās līdz ar 1.vācu iebrukuma vilni – 1915.gada aprīlī, (2.vilnis jūlijā), beidzās – ar 1922.gadu, kad Latvijā atgriezās bēgļu pamatmasa, kaut atgriešanās vēl turpinās. 1915.–1917.gada posmā bēgļi dzīvē var uzskatīt kā vienu veselu.

Nākamajā periodā 1918.–1922.gg. Pirmā pasaules kara izraisīto postu vēl padziļināja “jukas” – iekšējie satricinājumi, revolūcija, pilsoņu karš.

No bēgļu jautājumu risinājuma lielā mērā bija atkarīga Latvijas nākotne un pat latviešu tautas pastāvēšana.

Uzziņu literatūrā minēts, ka no Kurzemes „izbēguši” 570 tūkstošu iedzīvotāju. Citas ziņas rāda, ka jau 1915.gadā savas dzīves vietas (arī ārpus Kurzemes) bija atstājuši 760 000 latviešu. Pēc būtības kara notikumu rezultātā evakuētie vai pēc savas iniciatīvas darba meklējumos uz no frontes tālākiem Krievijas apgabaliem devušies Latvijas pilsētu strādnieki arī jāuzskata par bēgļiem.

Pēc A. Sprešļa aprēķiniem I pasaules kara gados dzīves vietas Latvijā atstāja ap 700.000 bēgļu, 250.000 evakuēto pilsētu strādnieku ar ģimenēm un ap 50.000 inteliģences un sīkburžuāzijas pārstāvju. Tādējādi kopā Latviju atstājušo skaits pārsniedza 1 miljonu cilvēku jeb 40% no visiem Latvijas pirmskara iedzīvotājiem. Vairāk nekā 257.000 no tiem apmetās vēl vācu neokupētajā Latvijas teritorijā, bet pārējie izklīda pa visu plašo Krievijas teritoriju. Bēga dažādu tautību iedzīvotāji.

Pēc bēgļu laikraksta pieņēmuma kopīgais bēgļu skaits Krievijā sasniedza 5 miljonus. Latviešu bija ap 9% no visiem Krievijā kļīstošajiem kara bēgļiem. Visi skaitļi ir nosacīti, rāda tendenci, nevis dod precīzu ainu.

Faktiski vienlaikus ar bēgļu aprūpi sāka nodarboties divas latviešu lauksaimnieku organizācijas: Latviešu lauksaimnieku ekonomiskā sabiedrība (LLES) un Rīgas Lauksaimniecības centrālbiedrība (RLCB). Tāpēc sākotnēji izveidojās divi bēgļu apgādes centri: Latviešu bēgļu apgādāšanas Centrālkomiteja un Latviešu vispārējā palīdzības biedrība “Dzimtene”, pēdējai gan darbi nevedās. Latviešu bēgļu aprūpes organizācijām, tāpat kā citām, finansu līdzekļus piešķīra Krievijas valdība. Ar 1916.gada pavasari, kad bēgļi bija puslīdz

iekārtojušies jaunajās dzīves vietās, sākās valsts palīdzības sašaurināšanās evakuētajiem iedzīvotājiem.

Latviešu bēgļu apgādāšanas organizāciju uzdevums bija ne tikai rūpēties par viņu fizisko izdzīvošanu svešajā vidē, bet arī palīdzēt šiem cilvēkiem pārvarēt nelaimju radīto depresiju, saglabāt sevī piederību latviešu tautai.

Latviešu lielinieki veltīja bēgļiem lielāku uzmanību nekā krievu boļševiki, jo bēgļu īpatsvars latviešu vidū bija lielāks. To iesaistīšanās politiskajos notikumos varēja būtiski ietekmēt to iznākumu arī Latvijā.

Pakāpeniski zūdot izredzēm uz Krievijas uzvaru, Kurzemes atkarošanu no Vācijas, mierinājumu un ticību nākotnei alkstošie bēgļu prāti meklēja jaunas cerības. Pēc Februāra revolūcijas tās varēja saistīt galvenokārt ar divām politiskajām nostādnēm: lielinieci – uz sociālistisko revolūciju centrēto un pilsonisko – uz nacionālo valstiskumu orientēto. Pirmās piekritēji varēja balstīties uz jau ilgos gados pierādītu uzticību savam ideālam, otrās aizstāvjiem pēc carisma sabrukuma nācās krasi mainīt savu iepriekšējo pozīciju. 1917.gadā lielinieki varēja izmantot šo pilsonisko spēku kļūmi savā labā. Kara sākumā latviešu pilsonības proponētais krieviskais patriotisms no latviešu tautas, arī bēgļu interešu viedokļa izrādījās galīgi aplams. Pilsonība šo kļūdu sāka labot tikai pēc Februāra revolūcijas, kad daudz kas jau bija nokavēts.

Pēc Oktobra apvērsuma lielinieki likvidēja bēgļu aprūpes organizācijas. 1918.gada 17.janvārī sanāca pēdējā LBA CK sēde. Pakāpeniski latviešu bēgļu apgādāšanas komitejas pārstāja darboties visā Krievijā.

Tie bēgļi, kas 1917.gada augustā bija palikuši Rīgā, varēja doties uz Kurzemi. Līdz decembrim to izdarīja ap 25 tūkstoši. Vācijas uzbrukuma atsākšanās 1918.gada februārī un visas Vidzemes un Latgales okupācija pavēra iespēju arī šeit mītošajiem kurzemniekiem doties mājup. 1918.gada vasarā Kurzemes iedzīvotāju skaits pieauga no 275 000 līdz 510 000. Pilsoņu kara gados bēgļi no Krievijas Latvijā varēja nokļūt gandrīz tikai pāri frontes līnijām, riskējot ar dzīvību.

1920.gada 12.jūnijā Krievijas un Latvijas delegācijas Maskavā parakstīja bēgļu reevakuācijas līgumu, kurš noteica, ka abu valstu bēgļus, kuri vēlas atgriezties savā tēvijā, pēc iespējas īsākā laikā jānosūta uz viņu agrākajām dzīves vietām. 1.jūlijā pirmais latviešu bēgļu – repatriantu ešelons izbrauca uz Latviju. Krievijā gan faktiski tika realizēta mērķtiecīga latviešu lielinieku kampaņa ar nolūku aizkavēt bēgļu repatriāciju. Tomēr ekonomiskā sabrukuma, 1921.gada bada apstākļos Krievijā latviešu bēgļu vairākums, pārvarot administratīvos, birokrātiskos šķēršļus, neievērojot latviešu lielinieku propagandu, centās nokļūt dzimtenē.

Repatriēties vēlējās arī daudzi komunisti, pat neraugoties uz draudošajiem sodiem. Sakarā ar partijas biedru repatriāciju savu darbību pārtrauca vairākas KKP latviešu sekcijas. Pēc M. Skujenieka datiem, kopā 1920. un 1921.gadā Latvijā tika reģistrēti 197 114 bēgļu atgriešanās no Krievijas. 21.gads bija repatriācijas kulminācija, kaut tā vēl turpinājās. No 1918. līdz 1928.gadam Latvijā bija atgriezušies tuvu pie 300 000 cilvēku. Diemžēl tikai mazākā daļa no Latviju atstājušajiem bēgļiem tajā atgriezās. Vēl mazāk viņu palika Padomju Krievijā. Apmēram puse latviešu bēgļu pieskaitāma Pirmā pasaules un Krievijas pilsoņu kara upuriem.